

Van wie is het kabinet van iedereen?

Opinieartikel Volkskrant – augustus 1998

Kom, kom, zei vader Hannekedoe
en trok een streng gezicht,
een ei wordt altijd eerst gelegd,
voordat het ergens ligt!
(Annie M.G. Schmidt, 'Dat grote ei')

Binnen de Partij van de Arbeid en in de media is een discussie losgebarsten over de samenstelling van het kabinet. Helaas lijkt deze discussie nog voor ze goed en wel is gestart alweer in clichés te verzanden. De discussie wordt, zoals Marcel van Dam terecht opmerkte in zijn column, gevoerd onder de vlag van 'vernieuwing'. Maar Van Dam marginaliseert de kwestie vervolgens tot de vraag 'jong versus oud' en schrijft en passant de hele nieuwe generatie af met de bewering dat de dertigers van nu niet in de schaduw kunnen staan bij die van zijn generatie. (Marcel, kom eens kijken in de fractie, bij de Jonge Socialisten en Niet Nix, zou ik zeggen.)

Anderen spreken over 'degelijkheid versus avontuur' of 'traditioneel versus vernieuwend'. Het illustreert hoezeer 'vernieuwing' een containerbegrip is. Dergelijke versimpelingen ontkennen dat vernieuwing 'jong van geest zijn' inhoudt, dat vernieuwing een zoektocht is naar het onverwachte, dat vernieuwing het vinden is van een synthese tussen marktwerking en de verzorgingsstaat (met excuses dat ik het woord nog gebruik), en dat vernieuwing meer is dan het toebedelen van restposten.

De huidige opwindning raakt naar mijn gevoel het hart van het politieke bedrijf en zelfs de toekomst van de PvdA. Het is het waard om er veel diepgaander over te spreken, zonder clichés of containerbegrippen. De discussie is dan ook niet afgedaan met de constatering van Melkert dat de kritiek 'typisch PvdA' is (een goede eigenschap voor PvdA-leden, lijkt mij). De discussie is evenmin afgedaan wanneer Kok de critici van repliek dient door 'zijn ploeg' neer te zetten als 'een evenwicht tussen ervaring en talent'.

Het delegeren van macht is de essentie van de politiek. Burgers verlenen een uit hun midden gekozen groep het mandaat om leiding te geven aan de samenleving. De burger moet zich vertegenwoordigd kunnen weten door de gekozenen en de bestuurders. Politici krijgen het recht macht uit te oefenen ten behoeve van de samenleving, en bij dat recht hoort de permanente plicht zich in het openbaar te verantwoorden, oftewel de gedelegeerde macht te legitimeren. Deze publieke verantwoording zou zich ook moeten uitstrekken tot de kwestie wie met het besturen worden belast.

Het besturen gebeurt namens, in en ten behoeve van een pluriforme samenleving. 'De' burger bestaat niet; in de samenleving bestaat een breed en veelkleurig palet van belangen en wensen. In ons politieke systeem wordt deze veelkleurigheid gestroomlijnd tot een meerpartijensysteem, maar dat betekent niet dat elke partij monochroom moet zijn. Zo delen PvdA'ers de kleur rood, maar vertonen ze onderling verschillende tinten. En terecht, want zo is het in de samenleving ook.

Van politici mag worden verlangd dat zij weten wat er in de samenleving leeft, en dat zij dit ook vertalen in hun politieke werk. Het betekent niet dat ze klakkeloos moeten uitvoeren wat burgers van hen verwachtten; dat zou leiden tot een mix van niks. Ze moeten de behoeften en wensen van de burgers respecteren als basismateriaal dat moet worden getransformeerd tot

beredeneerd beleid (in dat opzicht lijkt de politiek op zowel ingenieurswerk als kunst). Van politici wordt ook verwacht dat zij op gezette tijden leiding geven aan de ideeënvorming in de samenleving, en dus in het debat over maatschappelijke vraagstukken een voorhoede positie innemen.

Besturen is derhalve meer dan het vervullen van de rol van makelaar, van bemiddelaar tussen standpunten. Besturen vereist ofwel de effectuering van één visie in al z'n consequenties ofwel het smeden van een werkelijke synthese tussen verschillende opvattingen. In beide gevallen mag van politici worden verwacht dat zij, naast hun kwaliteiten als bestuurder, kennis van en uitgesproken opvattingen over het vakgebied hebben waaraan zij vorm moeten geven.

Tegen deze achtergrond kan de kern van de huidige opwinding aan de orde komen. En dat is de vraag hoe de PvdA zichzelf heeft vertegenwoordigd in het landsbestuur, in casu het kabinet. Hoe verantwoordt zij de keuze van bewindslieden? Kunnen de verschillende stromingen en culturen binnen de partij zich vertegenwoordigd weten? Is er in de afgelopen jaren consequent gewerkt aan de vorming van een 'voorhoede' waaruit bij de benoemingen kon worden geput? Welke rol heeft deskundigheid gespeeld?

Zo open als de opstelling van het PvdA-verkiezingprogramma en van de kandidatenlijst plaatsvindt, zo gesloten worden de posities verdeeld. Sinds het 'schaduwkabinet' van Den Uyl is het in de PvdA not done om zo iets als een officiële voorhoede te creëren, een team van politici die werden klaargestoomd voor daadwerkelijke bestuurlijke verantwoordelijkheid. Zoals dat b.v. in de VVD wél het geval was. Daar werd in de afgelopen jaren al duidelijk wie ministeriabel of staatssecretariabel zou zijn en de invulling van de posten is dan ook langs voorspelbare, reeds lang gebaande paden verlopen. In de PvdA bestaat een dergelijke voorbereiding niet. De benoemingen zijn dan ook een exclusieve, besloten en grotendeels ad hoc vormgegeven activiteit van de politiek leider en de fractievoorzitter.

De zwakke stee zit dus in de werkwijze en uit zich in een resultaat waarmee veel partijleden slecht kunnen instemmen. Het is terecht dat partijleden voor zichzelf de balans opmaken van de samenstelling van 'hun' kabinet. Ze overwegen of de personele keuzen bevredigend worden verantwoord en of zij zich erin vertegenwoordigd voelen. Die oprechte afweging leidt bij veel PvdA'ers tot kritische vragen. Bijvoorbeeld omdat er keuzen zijn gemaakt die nog het meest lijken op personeelsbeleid of op de uitkomst van intern politiek-strategische overwegingen, waarbij een relatie tussen de inhoud van de portefeuille en de achtergrond van de bewindspersoon niet vanzelfsprekend is (Netelenbos, Pronk). In die lijn passen omgekeerd ook degenen die geen portefeuille hebben gekregen waar ze hun jarenlange kennis en ervaring hadden kunnen verzilveren, maar een 'restpost' van de formatiepuzzel (Adelmond, Van der Ploeg). Ook een keuze waarbij degelijkheid een belangrijke rol speelt zal niet snel tot euforie op een congres leiden (De Vries).

Persoonlijk heb ik niet de behoefte de PvdA-kabinetsleden af te wijzen. Sterker, er zijn zeker keuzen waarover ik enthousiast ben, en leeftijd speelt daarbij geen rol (Peper, Faber). Maar daar gaat het niet om. Belangrijker is de vraag of het scala aan tinten binnen de PvdA zich vertegenwoordigd kan weten. Dat is nu niet het geval.

De toekomst zal anders moeten zijn. Het is om te beginnen wonderlijk dat in een tijd van openheid de benoeming van kandidaten op zo'n ouderwetse, besloten manier vorm krijgt. De politiek, in ieder geval die van de PvdA, zou ermee zijn gediend dat niet pas in de laatste dagen van een formatie, maar al ruim van tevoren duidelijk wordt welke voorhoede een rol zal kunnen spelen. Niet de vorm van een schaduwkabinet, maar wel het idee erachter is ook nu nog bruikbaar. Geef politici al in een vroegtijdige fase weer profiel, maak duidelijk aan de

kiezers dat de PvdA meer is dan Kok en dat er permanent een team klaar staat om aan de slag te gaan. Dat zal de kracht en de herkenbaarheid van de PvdA kunnen doen toenemen.

Daarbij moet ook deskundigheid in de politiek worden geherwaardeerd. De gedachte dat een bestuurder zonder 'vakkennis' gemakkelijk alles moet kunnen doen - die mij trouwens voor veel geschikt zou maken - kan het besturen devalueren tot een makelaardij tussen opvattingen, of tot symboolpolitiek. Het getuigt van arrogantie wanneer politici menen dat vakinhoudelijke deskundigheid er niet meer toe doet en hele vakgebieden kunnen worden beheerd met louter de techniek van het besturen. En het is ook een miskenning van al die mensen die op een hoog inhoudelijk niveau in deze vakgebieden werken.

Tenslotte zou de PvdA geen verstopperij voor de toekomst moeten spelen. Ze moet zich nu al serieus voorbereiden op het onvermijdelijke 'post-Kok'-tijdperk. Daarbij is het nodig om de jongere generatie op haar eigen merites te beoordelen en talent de ruimte te geven zich in de eigen stijl te ontwikkelen. Dit vanuit het besef dat de twintigers of dertigers van nu de kinderen van een heel andere tijd zijn dan de vijftigers. Ze zijn in een andere tijd opgegroeid en gevormd. Dat is niet in de eerste plaats een getalsmatig leeftijdsverschil, maar een cultureel verschil. Zoals de babyboom-generatie gevormd is door de cultuur van wederopbouw, welvaartsstijging en Koude Oorlog, zo is de jongere generatie gevormd door een cultuur van overheidsbezuinigingen, slingerende conjunctuur en ideologische verwarring. Een partij doet er goed aan dergelijke verscheidenheid aan perspectieven en ervaringen te benutten als kennis- en inspiratiebron, in plaats van ze tot een schijntegenstelling te versimpelen.

Van de PvdA zou je mogen verwachten dat ze het als haar politieke opdracht ziet dat het kabinet er niet alleen voor iedereen, maar ook van iemand is. Dat het uitgesproken en veelkleurige mogelijkheden tot identificatie biedt.

En Hannekedoe, de Haan
heeft toen alleen nog maar gezegd:
Het is Geen Goeie Kip geweest,
die zo'n ei heeft gelegd.